

M. FATİH KÖKSAL **

RIFAT KÜTÜK ***

Vesîletü'n-Necât'ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri *

The Oldest Copy of Vesîletü'n-Necat And Unknown Poems of Süleyman Çelebi

Ö Z E T

Tereddüde düşmeden söyleyenebilir ki, Devlet-i Aliyye'de en fazla çoğaltılan ve okunan Türkçe eserlerin başında Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât isimli mevlidi gelir. Şöhret ve tesirini her yüzyılda biraz daha artırarak günümüze kadar ulaşan bu eser, edebiyatımızda mevlid türünde yazılan eserlerin hem prototipi hem de en güzel örneği olarak kabul edilir. Türkçe yazmalar ihtiva eden hiçbir kütüphane yoktur ki, Vesîletü'n-necât'ın birden fazla kopyasına ev sahipliği yapmasın. H 812/M 1409'da kaleme alınan eserin bugüne kadar müellif nüshasına maalesef ulaşamamıştır. Bu rağbete ve nüshalarının sayıca çokluğuna rağmen eserin bilinen yazmalarının en eskisi telif tarihinden aşağı yukarı yüz yıl sonrasına aittir. Tabiatıyla telif tarihi ile bilinen en eski nüshalar arasındaki bu zaman farkı, bu kopyalar kullanılarak ortaya konulan Vesîletü'n-necât metinlerinin sıhhatine gölge düşürecek kadar fazladır.

Hakeza Mevlid gibi yüzyılları aşmayı başaran değerli bir eserin sahibi olmasına rağmen Süleyman Çelebi'nin hayatına dair bilgiler de bugün için oldukça sınırlıdır. Tıpkı Yunus Emre gibi Türk milletinin sahiplenip hürmet gösterdiği, Türkçenin bir "din dili" olmasında büyük hissesi bulunan Süleyman Çelebi de eseri meşhur kendi meçhul bir şahsiyet olarak kalmıştır. Mevcut bilgiler onun hayatına, şahsiyetine ve varsa başka eserlerine ışık tutmaktan şimdilik hayli uzaktır.

A B S T R A C T

It can be said without hesitation that Süleyman Çelebi's mawlid named Vesîletü'n-necât is one of the most reproduced and read Turkish works in the Ottoman Empire. This work, which has reached the present day with increasing popularity and influence in every century, is considered both the prototype and the most beautiful example of the works written in the type of mawlid in our literature. Every library that contains Turkish manuscripts includes more than one copy of Vesîletü'n-necât. Unfortunately, the original copy of the work, which was written in 812(Muslim Calendar)/1409 (Gregorian Calendar), has not been found until today. Despite this popularity and a large number of copies, the oldest known manuscript of the work is dated about a hundred years after the original copy was written. Naturally, this time difference between the original copy and the oldest known copies is so great that it calls the authenticity of the Vesîletü'n-necât texts produced using these copies in question.

Likewise, although Süleyman Çelebi is the owner of a valuable work like Mawlid that has survived for centuries, information about his life is also very limited today. Just like Yunus Emre, Süleyman Çelebi, who was embraced and respected by the Turkish nation and had a great contribution to Turkish being a "language of religion",

* Makalenin Geliş Tarihi: 18.03.2022/ Kabul Tarihi: 03.05.2022.

** Prof. Dr. İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (mfkoksal@gmail.com), Orcid Id: 0000-0003-1056-9957.

*** Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Eğt. Ana Bilim Dalı, (rifatkutuk@atauni.edu.tr), Orcid Id: 0000-0002-8471-8487.

Bu makalede *Vesîletü'n-necât*'ın yeni tespit edilen ve müellifi hayattayken istinsah edildiği düşünülen en eski nüshası tanıtılmış ve Süleyman Çelebi'nin bu nüshada bulunan altı manzumesinin metni ilk defa ortaya konularak bu şiirler şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir.

remained an unknown person whose work is famous. The available information is far from shedding light on his life, personality, and other works if any.

In this article, the oldest copy of *Vesîletü'n-necât*, which was newly identified and thought to have been copied while the author was alive, was introduced and the text of the six poems of Süleyman Çelebi in this copy was revealed for the first time and these poems were examined in terms of form and content.

ANAHTAR KELİMELELER

Vesîletü'n-necât, *Mevlid*, *Süleymân Çelebi*'nin şiirleri.

KEYWORDS

Vesîletü'n-necât, *Mawlid*, the Poems of Süleymân Çelebi.

GİRİŞ: VESÎLETÜ'N-NECÂT VE NÜSHALARI

Bursalı olduğu, bu şehirde yaşayıp öldüğü, Ulu Cami'de imamlık yaptığı ve Emîr Buhârî (ö. 833/1429-30) başlısı bulunduğu dışında, neredeyse hakkındaki bütün bilgiler tartışmalı olan Süleyman Çelebi (ö. 825/1421-2 ?), kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât* adlı mevlidiyle Türk milletinin Hz. Peygamber'e olan aşkını Türk diliyle şiirleştirmiş, şiir diliyle Türkçeleştirmiş ve bu yolla Türkçenin bir "din dili" olmasının önünü açmış çok önemli bir şahsiyettir. Asırlardan beri dünyanın dört bir yanında okunan, koskoca bir milletin hüznüne de neşesine de eşlik ederek büyük bir huşu ve ihtiramla dinlenen; sadası Kırım'dan Kerkük'e, Balkanlardan Orta Asya içlerine kadar bütün Türk dünyasında yankılanan; hatta Arnavutlar, Boşnaklar gibi Türkçe bilmeyen veya çok az bilen Müslüman topluluklar arasında bile coşkuyla dinlenen bu metin, Türk edebiyatında başka hiçbir esere nasip olmayan daha pek çok mazhariyete sahiptir.

Zamanla halk arasında -çoğu metinde *Mevlûd* imlasıyla olmak üzere- *Mevlid-i Nebî*, *Mevlid-i Nebevî*, *Mevlid-i Şerîf* veya sadece *Mevlid* adlarıyla anılmaya ve nüshaları bu adla çoğaltılmaya başlanan *Vesîletü'n-necât*, Türk edebiyatının en fazla istinsah edilen eseri olmak gibi bir imtiyaza da sahiptir. Öyle ki, en az bir *Mevlid* nüshası bulunmayan eski eser kütüphanesi yoktur desek mübalağa etmiş sayılmayız. Sadece bir örnek olmak üzere, ülkemizdeki bütün yazma eser kütüphaneleri arasında mütevazı denilebilecek bir eser sayısına sahip Koç Üniversitesi Kütüphanesinde 20'ye yakın kopyası bulunduğunu söylersek mevcut nüsha sayısının tespit dahi edilmesinin neredeyse imkânsız denilebilecek

bir meblağda olduğu anlaşılabacaktır. Eserin, özel kütüphanelerde ve şahus ellerindeki nüshalarının da diğer eserlerle mukayese edilemeyecek bir miktarda olduğunu kaydedelim.¹ Süleyman Çelebi Mevlidi'nin bu kadar fazla nüshasının bulunmasının bir sebebi eserin her asırda çok beğenilip rağbet görmesi ise de bizce bundan daha önemli ve temel gerekçesi, eseri, cemiyetlerde makam ile okuyan “mevlidhân”ların istifadesine sunma ihtiyacıdır. Bunların kayda değer bir kısmı da bizzat mevlidhanlar veya imamlarca çoğaltılan nüshalar olmalıdır. Mevcut nüshaların büyük kısmının 150-200 beyitlik yahut 300 beyit civarında muhtasar kopyalar olduğu düşünülürse bu kısaltılmış nüshaların mevlid törenlerinde okunacak seçme bölümler hâlinde tertip edildiğine rahatlıkla hükmedilebilir. Öyle ki araştırmalarımız sırasında eksik, kopuk yaprağı olmadığı hâlde 80-90 beyit olarak istinsah edilmiş nüshalara dahi tesadüf ettik.

Buna mukabil mübalağalı beyit sayısına sahip nüshalar da az değildir. Bin beyitten fazla hatta iki bin beyte yakın hacimde *Mevlid* nüshalarının varlığını biliyoruz. Her ne kadar Ali Emîrî Efendi “*Bir de Mevlid-i Şerîf ve sâir tetimmâtı öyle matbû' ve yâhud yazma nüshalarda gösterildiği gibi üç dört yüz beyitten ibâret değildir, 2500 beyit mikdârıdır. Lâkin mecâlis ve mefâhil-i münakıdede bu kadar mufasssal bir manzûmenin okunması kâbil olamayacağından o beyitler münâsebet ve intihâb sûretiyle tefrîk ve kırâat olunmaktadır.*” (1335: 203) dese de² yüksek beyit sayısına sahip nüshalar incelendiğinde bunların, *Vesiletü'n-necât*'la başka müelliflere ait bir veya birden fazla farklı mevlidin veya konu benzerliği olan başka eserlerin müstensihler veya musannifler tarafından fütursuzca telif edilerek âdeta üçüncü bir eser olarak yeni bir “mevlid” edasıyla yazılmış kurmaca

¹ Bu satırlarının yazarlarının kişisel kütüphanelerinde de -her birinde- 30'dan fazla *Vesiletü'n-necât* nüshası vardır.

² Ali Emîrî Efendi'nin “*sair tetimmâtı*”yla derken zamanla *Mevlid* etrafında oluşmaya başlayan, bazılarının müellifi belli, bazılarının şüpheli, bazıları ise anonim olan *Dâsitân-ı Kız*, *Dâsitân-ı Oğlan*, *Dâsitân-ı Deve*, *Dâsitân-ı Kesik Baş*, *Vefât-ı Hazret-i Fâtıma*, *Dâsitân-ı İbrâhîm*... gibi türlü dinî hikâyelerle *Mevlid Kasidesi* vb. manzumeleri kastettiğini düşünüyoruz.

metinler olduğunu tespit ediyoruz.³ *Vesîletü'n-necât*'ın aslı, yani Süleyman Çelebi'nin elinden çıkan hâli, gerçekte 800 beyit civarındadır.⁴

Kendisine gösterilen bu rağbete ve sahip olduğu şöhrete rağmen Süleyman Çelebi'nin kimliği ve başka eserlerinin varlığı karanlıkta kalmış, eserinin onun elinden çıkmış bir nüshası henüz tespit edilememiştir. Eldeki nüshaların en eskisi, aşağıda da belirtileceği gibi, telif tarihinden aşağı yukarı yüzyıl sonrasına aittir. Bu çalışmayla hem eserin en eski yazması olduğu düşünülen nüsha tanıtılmış hem de bu nüshanın nihayetinde bulunan Süleyman Çelebi'nin altı şiiri incelenerek transkribeli metinleri verilmiştir.

I. VESÎLETÜ'N-NECÂT'IN EN ESKİ NÜSHASI

I.1. Nüsha Tavsifi

Nüshanın bulunduğu yer:

University of Michigan, Special Collections Research Center, *Isl. Ms.* 412⁵

Nüshanın tavsifi:

110x185 (156x230) mm ölçülerinde ve 61 yk.tan oluşan yazmanın 1b-54_a (1-108) sayfaları arasında *Vesîletü'n-necât*, 54_b-61_a (108-122) sayfaları arasında ise Süleyman Çelebi'ye ait şiirler yer almaktadır. 61_b'de sonradan yazıldığı belli olan bozuk bir hatla:

³ Bunun tipik bir örneği olarak istinsah tarihi bilinen en eski *Vesîletü'n-necât* nüshası olan Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3485 numarada kayıtlı nüshayı gösterebiliriz. İstinsah kaydına göre H 913 / M 1510-11 yılında çoğaltılan bu nüsha yaklaşık 1300 beyit tutarındadır. Ancak müstensihin *Muhammediye*'den İpsalalı Ebu'l-hayr'ın *Mevlid*'ine, *Garîbnâme*'den Ahmed'in *Mevlid*'ine, *Cismî Mevlidi*'nden *Hikâyet-i Fâtma*, *Siyer-i Nebî*, *Mi'râc-ı Nebî* gibi müellifi meçhul manzumelere kadar tespit edebildiğimiz 11 farklı eserden konunun akışına uygun bulduğu yüzlerce beyti nüshaya dercetmek suretiyle yepyeni bir nüsha "tasnif" etmiştir. Kütüphanelerde hususiyle muahhar nüshalar olmak üzere buna mümasil pek çok *Mevlid* nüshası mevcuttur.

⁴ *Vesîletü'n-necât*, bu yazıda tanıtılan Michigan nüshası esas alınmak suretiyle tenkitli metin olarak tarafımızdan (MFK) yayına hazırlanmaktadır. Sözünü ettiğimiz "800 civarında" beyit sayısı, yapılacak bu yayının ortaya çıkardığı sonuçtur.

⁵ Yazmanın dijital görüntülerine şu adresten ulaşmak mümkündür: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015079130798&view=1up&seq=1> (Erişim Tarihi: 17.03.2022)

Ġam degildür gide dünyā ħala dīn
Ġam budur ki ħala dünyā gide dīn

beyti bulunuyor.

Yazma, ipek katkılı, kalınca doğu kâğıdına 9 satır ve 2 sütun hâlinde, siyah mürekkeple ve Selçuklu karakterinde harekeli, güzel nesih hatla istinsah edilmiştir. Başlıklar altın suyuyla, Hz. Peygamber'e salat ve selam ibareleri ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

1_b ve 2_a sayfaları hariç metin cetvel içine alınmadan bırakılmıştır. 1_b ilk dönem Osmanlı üslubunda gayet güzel bir ikilil ile tezyin edilmiştir. İktilin ortasına yine altın suyuyla ve oldukça güzel bir sülüs hatla “*Kitâbu Vesîleti'n-necât*” yazılmıştır. 1_b'nin altında, 2_a'nın başında ve sonunda yine ikilideki yazı çeşidiyle “*fi Mevlidi Eşrefi'l-mevcûdât*” ibaresi kayıtlıdır.

Yazma, kenarları ve sırtı kahverengi deri, üzerine kâğıt kaplı yıpranmış çehârküşe cilt içindedir. Kanaatimiz bu mütevazı cildin son derece sanatlı olan yazmaya Osmanlı Dönemi'nde gördüğü bir tamir esnasında sonradan eklendiğidir. Fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla yazmanın miklebi kopmuştur. El yazması eserlerde genellikle yaprakların ilk sayfasına verilen yaprak numarası yerine kütüphane yetkilileri tarafından nüshanın her bir sayfasına “sayfa numarası” verilmiştir.

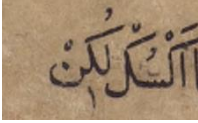
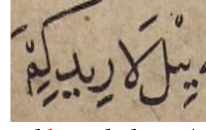
Yazmanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Bununla birlikte yazı, kâğıt, tezyinat ve aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek imla hususiyetlerinden yola çıkarak nüshanın XV. yüzyılın başında, belki Süleyman Çelebi henüz hayattayken ve muhtemelen saray için istinsah edildiğini düşünmekteyiz.

I.2. Nüshanın İmla ve Dil Hususiyetleri ile Eskiliğini Teyit Eden Diğer Hususlar

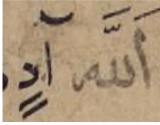
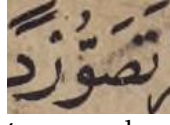
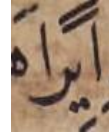
I.2.1. İmla ve dil hususiyetleri

Nüshanın imlası, eseri XV. yüzyıl başlarına tarihlememizi icap ettiren hususiyetler göstermektedir. Aşağıda gösterilen bu özellikler XVI. yüzyılda ya tamamen ortadan kalkmış ya da nadir görülür olmuştur.

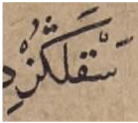
- Eklerin kelimelerden ayrı yazılması: Uygur yazı dilinin bir etkisi olan bu yazım özelliği XV. yüzyıl başlarına kadar yoğun, sonra istinsah edilen eserlerde nadiren karşılaşılan bir özelliktir. Nüshamızda bu uygulamanın çok sayıda örneği vardır:

eksük^{lugin} (s. 9)anası^{nuñ} (s. 32)yıl^{lar}-ıdı-kim (s. 41)

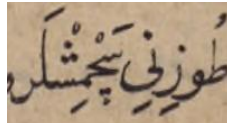
- -an, -en, -ın, -in, bazen -dan, -den eklerinin Arapça kelime gibi tenvin ile yazılması: Bu imla ileriki dönemlerde çok nadir görülen veya görülmeyen bir özellik iken nüshanın baskın bir özelliği durumundadır. Nüshada 40 civarında tespit ettiğimiz, diğer *Vesiletü'n-necât* nüshalarında hemen hiç görülmeyen bu yazımın farklı ekler için kullanılmış birkaç örneği şöyledir:

Allāh adⁱⁿ (s. 5)taşavvurd^{an} (s. 11)ayra^{en} (s. 17)

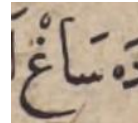
- Kelime başındaki kalın s seslerinin س ile yazılması: Bu kelimeler XV. yüzyıl başlarından sonraki metinlerde hemen tamamen ص ile yazılmaya başlanmış, س ile yazım çok azalmıştır. Nüshada tespit edilen 23 örnekten birkaçı şöyledir:

saqlañuz (s. 39)

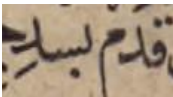
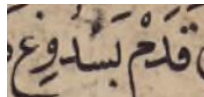
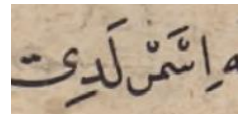

tozını saçmışlar (s. 38)

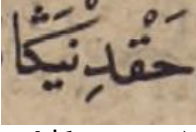
sağ (s. 102)

- Birkaç yerde ilk hecede ص ile yazılması gereken “s” sesi de س ile yazılmıştır:

kadem bas^ıdı (s. 37)kadem bas^ıduğı (s. 52)

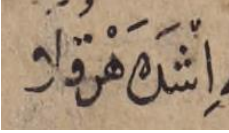
ismarladı (s. 90)

- Ayrılma ekinin -dın olarak yazılması (bir örnek):

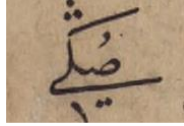

Hak'd^ın-yaña (s. 73)

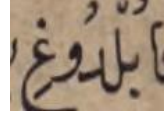
- Türkçe kelimelerde ünlülerin harf yerine harekeyle gösterilmesi (Nüshada bunun çok sayıda örneği vardır):

işde her k^ula (s. 5)

şoñı (s. 5)

b^ulduğı (s. 14)

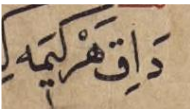
- -ki ekinin uyum korunarak -ğı şeklinde yazılması (Nüshada bir örneği vardır):

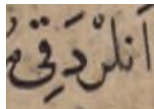
yarın^ğı gün (s. 52)

- Hususiyle ilki olmak üzere aşağıdaki iki kelimenin mevcudiyeti nüshanın eskiliğinin kayda değer bir delilidir.

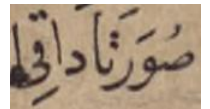
- a) Nüshada “dağı / dağı” bağlacının h’lı şekli hiç kullanılmaksızın tamamen “dağı” şeklinde yazılması: Bu duruma farklı imlalarla yazılmış şu üç örneği verebiliriz:

Dağı her kime (s. 9)

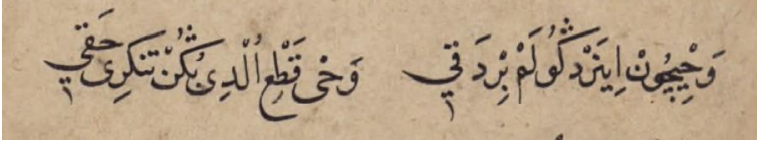

anlar dağı (s. 16)

Şüretâ dağı (s. 21)

Sözünü ettiğimiz “dağı” imlası çok önemli ve çok belirleyicidir. Öyle ki bu durum nüshanın Süleyman Çelebi’nin eserini yazdığı döneme yakınlığının derecesini de bize gösterir mahiyettedir. Şu beyit Süleyman Çelebi’nin kaleminden çıkan şeklin “dağı” değil “dağı” olduğunun delili sayılır:

Vahy-içün iner degülem bir **dağı**

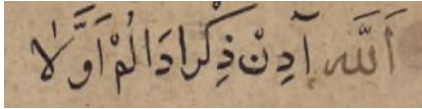
Vahy kat’ oldu bugün Tangrı **hağı** (639)⁶

Süleyman Çelebi’nin şiir bilgisine mükemmel vukufiyeti ve kafiye konusundaki dikkat ve hassasiyeti düşünüldüğünde onun **hağı** kelimesini **dağı** ile değil **dağı** ile kafiye yapacağı aşikârdır.

b) Klasik Osmanlı Türkçesinde “Tanrı” kelimesinin imlası تَنْرَى (Tañrı) şeklindeyken Michigan nüshasında bu yazım düzenli olarak **تَنْرَى** (**Tangrı**) şeklindedir. Daha ziyade geçiş dönemi eserlerinde görülen bu yazım da nüshanın yaşına dair kayda değer bir veridir.

Aşağıdaki hususiyetler, yer yer sonraki yüzyıllarda da görülmekle birlikte, bu nüshanın karakteristik ve yaygın imlası durumunda olması da istinsah edildiği döneme dair önemli işaretlerden biri kabul edilebilir:

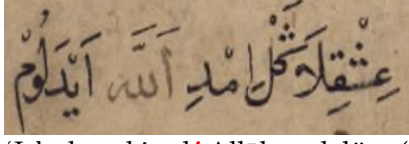
- Türkçe kelimelerde vezinde uzun ünlüye tekabül eden seslerin harfle gösterilmesi: Aşağıdaki örnekte görüldüğü üzere normal olarak yazılmaması gerektiği hâlde imaleye işaret etmek maksadıyla **idelüm** kelimesindeki “e” sesinin elifle yazılması gibi:

Allah adın zıkr id**elüm** evvelâ (s. 5)

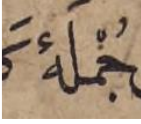
- Vezinde kısa ünlüye tekabül eden seslerin harfle değil harekeyle gösterilmesinin de çok sayıda örneği vardır:

⁶ Makale boyunca *Vesîletü’n-necât*’tan alınan beyitlerin sonundaki ayraç içindeki numaralar, yayına hazırladığımız kitaptaki beyit numaralarıdır (MFK).

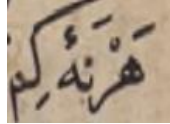

'Işk-ıla gel imdi Allāh eydelüm (s. 5)

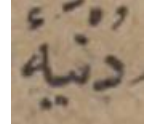
- Belirtme hâli ekinin hemzeyle gösterilmesi:

cümle^{yi} (s. 10)

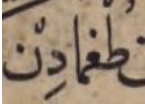

Her ne^{yi} kim (s. 62)

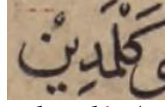

dünye^{yi} (s. 67)

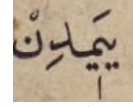
- madan -meden zarf fiili ekinin dar ünlüyle (-madın) yazılması:

tıpımad^{ın} (s. 14)

gelmedⁱⁿ (s. 24)

yimedⁱⁿ (s. 27)

II.2.1. Nüshanın eskiliğini teyit eden diğer hususlar

Michigan nüshası mevcut *Mevlid* nüshalarının en eskisidir. Ama sadece en eski nüsha değil, bu zamana kadar en eski nüsha olarak bilinen H 916/M 1510-11 tarihli Ayasofya nüshasından⁷ çok önce, bize göre eserin telifine oldukça yakın zamanda, bir ihtimal doğrudan müellif hattından istinsah edilmiş bir nüshadır. Nüshada ferağ kaydı bulunmamakla birlikte, eskiliği -yukarıdaki imla özelliklerine ek olarak- pek çok bakımdan müdelleldir. Bu iddiamızın diğer delilleri şunlardır:

1. Nüshanın ilk iki sayfasındaki tezyinat, tipik XIV-XV. yüzyıl tezhip örneklerindendir. İddiamızı teyit için nüshanın ilk iki sayfasıyla, yaklaşık olarak onunla aynı yıllarda istinsah edildiğini düşündüğümüz bir *Garîb-nâme* nüshasının ilk iki sayfasını karşılaştıralım.

⁷ Ayasofya nüshasından daha eski -istinsah tarihi belli- nüshalar da vardır. Bunları *Vesiletü'n-necât* neşrinde tanıtacağız.

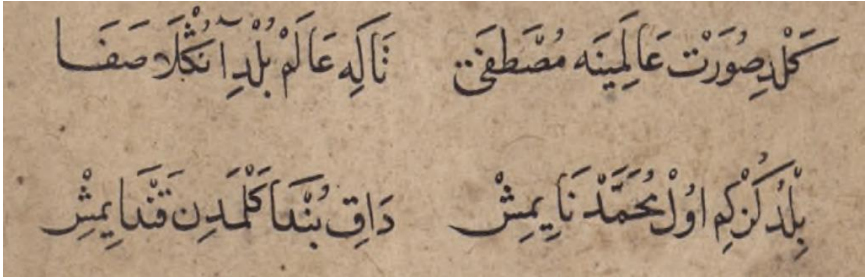
H 830/M 1426-27 tarihinde istinsah edilen Ankara Adnan Ötüken
İl Halk Kütüphanesi Nu: 320'de kayıtlı *Garîb-nâme* nüshasının ilk
sayfaları

Vesiletü'n-necât'ın Michigan nüshasının ilk sayfaları

Görüldüğü gibi her iki eser sadece yazıları ve tezhipleri bakımından değil, iklillerin yerleşimi, tezhip kompozisyonu ve yazı karakteri bakımından da benzeşmektedir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmakla birlikte kısa bir mensur bölümle başlayan iki eserin müzehhep bu ilk sayfalarında satır sayılarının bile eşit olması da aynı dönemde yazıldıklarına dair ciddi işaretler sunmaktadır.

2. Nüsha, XV. yüzyıl başlarına kadar kullanılan Selçukî neshiyle kaleme alınmıştır. Aşağıdaki örneklerde görülen nesh türü XV. yüzyıl ortalarından itibaren kullanılmaz olmuştur:

3. Bu nüsha sayesinde ilk defa eserin tam adını öğrenmiş bulunuyoruz: *Kitâbu Vesîleti'n-necât fî Mevlidi Eşrefi'l-mevcûdât*. “*Kitâbu Vesîleti'n-necât*” ibaresi kitabın en başında, ilk sayfasının nefis müzehhep mihrabiyesinin unvan kısmında, “*fî Mevlidi Eşrefi'l-mevcûdât*” ise aynı sayfanın altında ve yine cedvel içinde murassa bir hatla yazılmıştır.

“*Kitâbu Vesîleti'n-necât*” yazan bölüm (mihrabiye kısmı/unvan)

“*Fî mevlidi Eşrefi'l-mevcûdât*” yazan bölüm (sayfanın altındaki tezyinat içinde)

Süleyman Çelebi eserinin adını metinde “*Vesîletü'n-necât*” olarak anmaktadır. Ancak bu nüshaya göre asıl ve tam adı *Kitâbu Vesîleti'n-necât fî Mevlidi Eşrefi'l-mevcûdât*’tır. Öyle anlaşıyor ki, önce *fî Mevlidi Eşrefi'l-mevcûdât* kısmı nüshalarda kullanılmaz olmuş, sonra *Vesîletü'n-necât* adı da *Mevlid-i Şerîf*, *Mevlûd-i Şerîf*, *Mevlidü'n-nebî* gibi adlara dönüşmüştür. Hatta muahhar nüshalarda sadece eser başlıkları değişmemiş, Süleymân

Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât* adını zikrettiği beyit de eserden tamamen çıkarılmıştır.

4. Bu nüsha, Süleyman Çelebi'nin eserinin aslında yer aldığı hâlde sonradan tedricen nüshalardan çıkarıldığı anlaşılan Arapça mensur-manzum bölümleri eksiksiz ihtiva eden yegâne nüshadır. Nüshada biri bir buçuk sayfalık mensur giriş, diğeri eserin ortalarında bulunan dört sayfalık -ki bu kısım bilinen diğer nüshaların hiçbirinde yoktur- iki mensur bölümden başka 84 beyit ve 5 bendlik bir muhammes ile 193 Arapça mısra mevcuttur. Türkçe beyit sayısı 716, toplam beyit sayısı ise 800 beyit ile 25 mısradan müteşekkildir.

5. Bundan başka -bazılarını yukarıda imla bahsinde gösterdiğimiz- diğer nüshalarda farklı şekillerde bulunan kimi arkaik kelimelerin varlığı da nüshanın müellif hattı nüshayla sıkı bağını teyit noktasında değerlidir.

6. Bu nüsha ile Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu: 5430 ve Nuruosmaniye Kütüphanesi Nu: 3902 nüshalarındaki “**Hız. Muhammed’in amcası (?) Abdulmuttalib’e ait şiir**” meselesi de aydınlığa kavuşmaktadır. Eserde, başka birkaç nüshada daha bulunmakla birlikte Fatih nüshası dışındakilerde başlıksız olan 6 beyitlik bir Arapça mersiye vardır. Fatih nüshasının 25_a, Nuruosmaniye nüshasının 29_a sayfalarında günümüz Türkçesine “*Mustafa’nın bir amcası vardı. Bu şiiri söyleyip ağlardı.*” diye çevrilebilecek;

‘Ammusı kim Muştafâ’nuñ var-ıdı

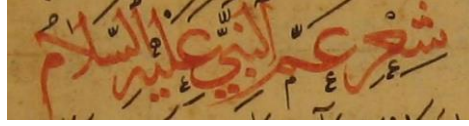
İşbu şi’ri ol düzüp⁸ ağlar-ıdı

beyti ve bu beyitten sonra gelen şu Arapça başlıklar ve daha sonra mezkûr şiir yer almaktadır:

Şıfatu Şi’ri ‘Abdu’l-muṭṭalib fî Mersiyeti’n-Nebiyi ‘aleyhi’s-selām (Fatih nüshası, 25_a)

⁸ Nuruosmaniye’de “düzüp ol” şeklindedir.

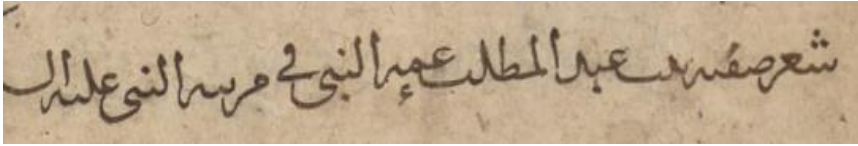
Şi'ri 'ammi'n- Nebiyyi 'aleyhi's-selām (Nuruosmaniye nüshası, 29_a)

Ahmed Ateş dışındaki hiçbir *Mevlid* naşiri Hz. Muhammed'in Abdulmuttalib adlı bir amcası olmadığı hâlde üstteki beyitten sonra böyle bir başlığın varlığının ortaya çıkardığı problemten söz etmemiştir. Ahmed Ateş, bu konuda metin sonundaki aparatta Abdulmuttalib'in Hz. Muhammed'in amcası değil dedesi olduğunu ve onun da Peygamber çok küçükken öldüğünü, adı buna yakın olan amcası Ebû Tâlib'in de hicretten üç yıl önce vefat ettiğini, dolayısıyla onun da Peygamber'in ölümüne bir ağıt söylemesinin mümkün olmadığını belirterek başka bazı yorumlar da yapar ve sonuçta Süleyman Çelebi'nin bu şiiri Peygamber'in amcasına ait bir ağıt sanarak dikkat etmeden eserine aldığını kaydeder (1954: 167).

Michigan nüshasında söz konusu beyit ve başlık ise şöyledir:

'Ammesi kim Muştafâ'nuñ var-ıdı

İşbu şi'ri düzüp ol ağlar-ıdı (688)

Şi'ru Şafiyye binti 'Abdi'l-Muṭṭalibi 'ammeti'n-nebiyyi
fî Merşiyeti'n-nebiyyi - 'aleyhi's-selām (Michigan nüshası, s. 94)

Görüldüğü gibi Fatih ve Nuruosmaniye nüshalarında “‘ammusu” olan kelime⁹ nüshamızda doğru şekliyle “‘ammesi” yani “halası”dır. Fatih nüshasının müstensihî kopya ettiği nüshanın başlığındaki - muhtemelen noktasız olduğu için- “Şafiyye” kelimesinin “şifat” olması gerektiğini düşünerek o şekilde harekelemiş olmalıdır. Yani şiir Abdulmuttalib'e değil onun kızı ve Hz. Muhammed'in halası, gerçekten de tanınmış bir şair olan Safiye binti Abdulmuttalib'e (ö. 20/641) aittir. Kaynakların bildirdiğine göre Safiye, Hz. Muhammed'e övgü şiirleri ve mersiyeler de yazan bir şairdir (bk. Uraler 2008: 476).

⁹ Diğer eski nüshalarda bu başlık ve altındaki Arapça şiir olmadığı için Fatih ve Nuruosmaniye nüshalarından söz edilmektedir.

7. Nüshada 5'i Hz. Ali, 6'sı da Hz. Muhammed'in halası Safiyye binti Abdulmuttalib'e, diğerleri bazı Arap şairler ve Süleyman Çelebi'nin kendisine ait olmak üzere 84 Arapça beyit, 5 bend (25 mısra), toplam 193 Arapça mısra mevcuttur ki, esasen beyitler hâlinde yazıldığı için beyit sayısı ile ifade ettiğimizde bu 96.5 beyte tekabül eder. 716 Türkçe beyitle birlikte eserde yer alan toplam beyit sayısı 812.5 etmektedir.

Eser H 812 yılında yazıldığına göre ortaya çıkan beyit sayısının eserin yazıldığı tarih sayısı ile aynı çıkmasının tesadüfi olmadığı kanaatindeyiz. Eserde diğer nüshalarda yer almayan -tıpkı birçok kez tekrarlanan Türkçe tasliye beyitleri gibi- bütün Arapça manzumelerin sonunda dokuz yerde tekrar edilen ve *"Ey halk! Muhammed'e salavat getirerek teslim olun. Çünkü o, âlemlere rahmet olarak geldi."* anlamındaki şu Arapça beyit vardır:

Sellimū yā kavmi bel şallū 'alā e's-şadri'l-emīn
Muştafā mā cā'e illā rahmeten li'l-'âlemīn

Bize göre burada, Süleyman Çelebi'ye ait olmayan diğer iki Arapça manzumenin diğer beyitler arasına katıldığı hâlde bu beyitlerin sürh mürekkep ile başlık hâlinde yazılarak diğer beyitler arasına dâhil edilmemesi gerektiği ihtar edilmiştir. Eğer dâhil edilseydi beyit sayısı 821.5 olacaktı.

Belki mübalağalı bir iddia olacaktır ama biz, beyit sayısını küsûratlı (812.5) çıkaran fazladan bir mısranın da bir anlamı olduğu kanaatindeyiz. Bir yılın 12 ay olduğundan hareketle belki de Süleyman Çelebi bununla eserini 812 yılının 6. ayında yani Cemâziyelâhîr ayında (Ekim-Kasım 1409) bitirdiğine işaret etmiştir. Değilse bahsedilen Arapça manzumeyi muhammes yerine murabba veya müseddes şeklinde seçerek bu sayıyı tam 812 çıkarabilirdi.¹⁰

Bütün bu tespitler, Michigan nüshasının sadece eskiliğini ve Süleyman Çelebi'nin elinden çıkan nüshaya yakınlığını değil, önem ve kıymetini de ortaya koyan kayda değer hususlardır.

¹⁰ Bu vesileyle göz ardı edilen bir hususa parmak basmak istiyoruz. Süleyman Çelebi eserini 812 yılında yazdığını eserinde bizzat söyler. Bu esere dair yapılan yayınların hemen hepsinde bunun miladi karşılığı olarak 1409 yılı verilir. Hâlbuki 812 yılının ilk günü (1 Muharrem) 16 Mayıs 1409'a, son günü (30 Zilhicce) 5 Mayıs 1410 gününe tesadüf eder. Yani eser 1409-1410 yıllarından birinde yazılmıştır.

II. SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN MEVLİD DIŞINDAKİ ŞİİRLERİ

Anadolu'da Türk dilinin kurucu metinlerinden olan *Vesîletü'n-necât* müellifinin başka bir eseri olduğuna dair kaynaklarda bir bilgi mevcut değildir. Esasen hayatına dair bilgilerin dahi henüz tebellür etmemiş olmasına bakılırsa başka bir eseri veya eserleri olup olmadığı hususunda çok iddialı sözler sarf etmeden “şimdilik” kayd-ı ihtiyatıyla başka bir eserinin tespit edilemediğini söylemekle yetinelim.

Süleyman Çelebi'nin başka bir eseri veya müstakil şiirlerinin olup olmadığı hususuna gerek eski kaynaklar gerekse çağdaş araştırmacıların çalışmalarında pek temas edilmemiştir. Belki *Vesîletü'n-necât*'ın gölgesinde kalmış bir konu olması, belki de bunun bir soru yahut sorun olarak telakki edilmemesi sebebiyle doğrudan Süleyman Çelebi üzerine yazılan makale veya ansiklopedi maddelerinde dahi bu mesele meskût geçilmiştir. Yalnız *Künhü'l-ahbâr*'da buna dair bazı işaretler vardır. Anadolu'da şiirin Timur Han'la birlikte Nevâyî lisanının zariflerinin gelişleriyle başladığını, o zamana kadar mahlas sahibi şair bulunmadığını kaydeden Gelibolulu Âlî'nin “*Ammâ bunlar zamânında ba'z kimesne peydâ oldı. Pes bu zümreden biri Süleymân Çelebi cenâblarıdır.*” dedikten sonra kaydettiği şu sözlerini Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i yazmadan önce de Yıldırım Bayezid'in yüreklendirmesiyle şiirler söylediği şeklinde yorumlamak mümkündür:

“*Ol târîhde rağbet-i eş'âr diyâr-ı 'Acemde idi. Ve bâzâr-ı Rûmiyânda es 'âr-ı eş'âra çendân rağbet ü kıymet yoğ idi. Ammâ mezbûr Süleymân Çelebi merzbûm-ı Rûmuñ yalnîz yügrügi olmakla Süleymân iken Süleymânlık iderdi. Zahîri olan şâhib-serîrûñ hüsn-i iltifâtına muķârin olmakla Hâkânî gibi kâmrânlık iderdi.* (İsen 1984: 101)”¹¹

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'tan başka münferit şiirleri de bulunduğu hakkında ilk defa söz eden İbrahim Necmi [Dilmen]

¹¹ “O tarihte şiir İran'da ilgi görmektedir. Anadolu pazarında şiirin pek piyasası, değer ve rağbeti yoktu. Ama sözü edilen Süleyman Çelebi, Anadolu diyarının yalnız ve ayağına hızlı bir koşucusu olarak (adının hakkını vererek) Süleymanlık ederdi (Hz. Süleyman'ın kurtlarla kuşlarla konuştuğu gibi o da kimsenin bilmediği bir yolla şiirler düzerdi). Destekçisi olan taht sahibinin (Yıldırım Bayezid) güzel iltifatlarına yakın olduğu için -ünlü İran şairi- Hâkânî gibi -bu destekten dolayı- mutlu olurdu.”

olmuştur. “Süleymân Dede'nin bazı münferid şiirleri de vardır. Fakat asıl nâmını i'lâ ve târîh-i edebiyâtda te'yîd eden eseri meşhûr Mevlid-i Şerîf'idir.” (İbrâhîm Necmî 1926: 1/39) diyen yazar bu kadarla yetinir ve şiirlerinin nerede olduğundan yahut tür veya konularından bahsetmez.

*Vesiletü'n-necât'*ın en ciddi tenkitli metnini yayımlayan¹² Ahmed Ateş bu konuda şunları söylüyor:

“Süleyman Çelebi'nin bugün elimizde Mevlid'den başka eseri yoktur. Kendisi Mevlid'inde daha önce yazmış olduğu herhangi bir eserinden veya toplanmış yahut toplanmamış şiirlerinden bahsetmez. Kaynaklarımız da onun *Vesiletü'n-necât* adlı mevlidinden başka bir eserinin bulunduğunu kaydetmez.¹³ Süleyman Çelebi'nin şair mizacına bakılırsa, gazeller, herhangi bir şahsı övmek için kasideler söylememiş olsa bile tevhid, na't ve öğüt tarzında şiirler ve ahlaki manzumeler yazmış olması gayet tabii karşılanmalıdır. Fakat *Vesiletü'n-necât*, öyle sanılır ki, onların hepsinin ihmal edilmesine ve unutulmasına sebep olmuştur. (Ateş 1954: 37)”

Ahmed Ateş'in, mevcudiyeti için “gayet tabii karşılanmalıdır” dediği Süleyman Çelebi'nin müstakil şiirlerinin, mevcut olsa bile *Vesiletü'n-necât'*ın şöhret ve tesiri altında onların ihmal edilip unutulduğuna dair öngörüsünde ne denli isabetli olduğu anlaşılmıştır. Nitekim Süleyman Çelebi ve eserine dair şimdiye değin yapılan çalışmaların hiçbirinde sözü edilmemesinden, varlığından haberdar olunmadığı anlaşılan Mevlid'in Michigan nüshasının sonunda Süleyman Çelebi'nin bazı şiirleri de bulunmaktadır.

Bu şiirlerin Süleyman Çelebi'ye aidiyeti konusunu daha sonraki bölümde ele almak üzere bahis konusu şiirler hakkında kısa bir değerlendirme yapmak istiyoruz.

¹² Bu metin neşri o zaman ulaşılabilen nüshalara göre her ne kadar övgüye layık bir çalışma ise de anlaşılmaz beyit numaralama sistemi ve nüsha farklarının bu numaralama sistemine göre metin sonunda verilmesi takibi neredeyse imkânsız kılmaktadır ki, bunun çalışmanın kayda değer bir zafiyeti olduğunu ifade etmeliyiz.

¹³ Burada bir dipnot düşen Ateş, İbrâhîm Necmî'nin yukarıdaki notunu hatırlatır.

II.1. Süleyman Çelebi'nin Münferit Şiirlerinin Şekil ve Muhteva Özellikleri

I.1.1. Şekil özellikleri

Şiirler yukarıda ayrıntılı tavsifi verilen Michigan Üniversitesi Kütüphanesinde kayıtlı *Vesiletü'n-necât* nüshasının sonunda 54_b-61_a (s. 108-121) arasında yer almaktadır.

Sözü edilen bölümde şairin toplam 6 şiiri mevcuttur. Bu şiirlerin tamamı gazel/kaside tarzında kafiyeleşmiştir. Kuruluş Dönemi gazelleri ve kasidelerinin tipik özelliği bu şiirlere de yansımıştır. Bilindiği üzere bu dönemde gazelin beyit sayısı henüz Klasik Dönem'deki 5 veya 7 beyit tutarlılığına kavuşmamıştır ve onlarca beyte baliğ olan uzunlukta olan örnekleri vardır. Kasideler de tam aksine uzun olabildiği gibi Klasik Dönem gazelleri gibi daha az beyit sayılarına sahip olabiliyordu. Özellikle de bu dönem Türk kasideciliğinde henüz kasidenin nesib, girizgâh, medhiye, fahriye, duâ gibi klasik bölümleri de ya yoktu ya da karmaşık ve belirsiz bir görünümdeydi. Bu bakımdan aynı kafiye düzeninde yazılan bu şiirleri gazel veya kaside diye tefrik etmek için çoğu kere yegâne ölçüt "muhteva" olmaktadır. Eğer birini övmek (veya nadiren yermek) gayesiyle yazılmışsa bu medh veya zemm şiirlerini kaside olarak kabul etmekten başka yol kalmamaktadır. İkinci bir yol da kasidelerin gazellere göre uzun metinler olduğu kabulüyle sadece metnin hacmini esas alarak bir tespate ulaşmaktır.

Her iki yolla bu şiirleri değerlendirdiğimizde nazım şekillerinin dağılımı şöyle yapılabilir:

Muhtevayı esas alırsak, sadece 15 beyit tutarındaki ilk manzume Hz. Muhammed övgüsünde olduğu için 1 kaside, 5 gazelle karşı karşıyayız demektir. Şu hâlde nasihat ve tazirat muhtevalı diğer şiirleri beyit sayılarına bakmadan gazel kabul etmek durumundayız.

Mezkûr nazım şekillerini adlandırmada şiirlerin uzunluğunu esas alırsak yine 1 kaside ve 5 gazel söz konusudur. Transkribeli metinlerini bu çalışmayla verdiğimiz şiirlerden III numaralı olanı 29 beyitlik hacmiyle bir kaside uzunluğunda olduğu için kaside, diğerleri ise gazel sayılabilir.

Bu 6 manzumenin beyit sayısı sırasıyla şu şekildedir:

I numaralı şiir : 15 beyit

II numaralı şiir : 17 beyit

III numaralı şiir : 29 beyit

IV numaralı şiir : 11 beyit

V numaralı şiir : 9 beyit

VI numaralı şiir : 7 beyit

Dolayısıyla Süleyman Çelebi'nin bu nüshada yer alan 6 şiiri toplamda 88 beyitten müteşekkildir.

Şair bu 6 şiirinde 4 farklı aruz kalıbı kullanmıştır. 3 şiirini *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazan Süleyman Çelebi, diğer şiirlerinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* ve *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıplarını tercih etmiştir.

I.1.2. Muhteva özellikleri

Yukarıda değindiğimiz gibi ilk şiir Hz. Muhammed övgüsünde bir naattir. Şiir, Süleyman Çelebi'nin mevlid içindeki “**fî Medhî'n-nebiyyi**” başlıklı medhiyesi (291-300. beyitler) gibi “Muştafâ” rediflidir. *Mevlid*'deki medhiyenin kafiyesi “-âr” iken bunun kafiyesi “-ân”dır. 15 beyitlik bu naatte Hz. Muhammed'in pek çok özelliğine temas edilmiş, birçok edebî sanat ustalıkla kullanılmıştır.

Bu naatte;

İy risâlet çarhı üzre mâh-ı tâbân Muştafâ

İy şerî'at 'arşı üzre şâh u sultân Muştafâ (I/1)

matlandan itibaren hem şekle hem manaya müteallik sanatlar göze çarpmaktadır. Bu ilk beytin her iki mısraında aynı vezinde veya yakın seslerdeki kelimeleri paralel kullanarak güzel bir tarsî ile şiirine başlayan şair bu şiirinde Hz. Muhammed'i önce sırasıyla “peygamberlik ve şeriat göğünün parlak ayı”; “şeriat göğünün kaftanı 'levlâk', tacı 'le-amruk', menzili 'Kâbe Kavseyn' olan sultanı; hakikat denizinin incisi, cennet servisi, Tanrı'nın rahmet şekerini yiyen papağan, Hakk'ın gül bahçesinin bülbülü, harem bağının tavusu, safa miracının turacı, seçkin bahçenin

kuşu, Allah'ın gölgesi, sevgilisi" vb. teşbihlerle türlü niteliklerini öne çıkarıp övdükten sonra diğer bazı özelliklerine yer verir. Başların tacı, dillerin zikri, canların hasreti, gönüllerin fikri olan Mustafa, Allah'ın bir lutfu olarak bütün suçlu, günahkâr ve asilerin sığınağı, dayanağıdır. Gece gündüz yatmadan, uyumadan Allah'a kulluğunu yerine getirmiş, kerem ve ihsanıyla düşmanlarını bile Allah'a kul etmiş olan Mustafa aynı zamanda ilim, yumuşak huyluluk ve cömertliğin de özü ve kaynağıdır. Kendine fenalık edenlere bile iyilik yapmış, düşmanlarına dahi tatlı dil ve güler yüzle muamele etmiş, Allah'tan anasını atasını değil ümmetini dilemiş ve kendini ümmetinin yoluna feda etmiştir.

Şiirin en güzel, en anlamlı ve en sanatlı beyti ise sonuncu beyittir:

Muştafâ 'ışkı **Süleymân**'ı kılupdur şöyle kim

Haşr olunca diyiserdür bu **Süleymân** Muştâfâ (I/15)

"Mustafa'nın aşkı Süleyman'ı o hâle getirdi ki, [Süleyman'ın zannınca] mahşer günü Mustafa, [onca kalabalık arasında kendisini göstererek] 'işte Süleyman bu!' diyecektir."

Gerçekten insana biraz tebessüm de ettiren bu beyitteki ifade kudreti muhteşemdir.

İkinci şiir bir öğüt şiiridir. 15 beyitlik bu manzume, her ne kadar umum halka hitap etse de 4. beyit ve mahlas beytinden anlaşıldığı üzere, daha etkili bir söyleyiş olacağı düşüncesiyle olsa gerek, öğütlerini kendi üzerinden verir. Benzer anlatım biçimiyle Yûnus Emre'de de karşılaşırız.¹⁴ Bu tavır sonraki iki şiirde daha bariz görülür:

Gel iy **Süleymân**-ı fakîr bu pendî sen nefsüñe vir

Gözüñi ac 'aqluñı dir fevt itme zinhâr fırsatı (III/26)

¹⁴ Örnek olarak Yûnus Emre'nin şu beyitlerini verebiliriz:

Yûnus bu sözleri çatar halka ma'ârifet satar

Kendüsi ne kadar dutar söyledüğü yalanı gör (Tatcı 2021: 57)

Eyidün Yûnus'a tursun yüzini topraga sürsün

Ögüdin kendüye virsün okudugın dutsun dimiş (Tatcı 2021: 136)

Yûnus sözün kime dîrsin yâ kimün kaygusın yîrsin

Nasîhat halka eylesin ya özün neye tutmazsın (Tatcı 2021: 238)

* * *

İy **Süleymān** naşihatüñ sen dut

Haqq'a ger olduñ-ısa gircek kıl (IV/11)

"Kötü iş olunca kuş bile tozuna yetişemez ama hayırlı bir işe gidecek olsan ya hastasın ya aksak!" dediği aşağıdaki beyitte de Süleyman Çelebi'nin anlatım biçimi olarak mizahın gücünden yararlanmasının hoş bir örneğini görüyoruz:

Şerr iş içre tozuña yitmez kuş

Hayr işe şayrusın ya hoz aksak (II/6)

Üçüncü şiir 28 beyitle 6 şiirin en uzunudur. Musammat kaside tarzındaki bu manzume de nasihat içeriklidir.

Bu şiir, Süleyman Çelebi'nin şiir sanatına dair sadece bilgisini değil becerisini de göstermesi bakımından kayda değerdir. Bu tür şiirlere mahsus iç kafiye kullanımında bir Kuruluş Dönemi şairi olarak Çelebi'nin oldukça başarılı olduğunu kaydetmek gerekir. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri birbirine rahatlıkla kafiye yapması, yine iç kafiyelerde cinası ustalıkla kullanması, onun sıradan bir nâzım değil, -hele devrinin mevcut şiir ve sanat birikimi göz önüne alındığında- iyi bir şair olduğunu göstermektedir. İki duruma birer örnek verelim:

Her iş ki kılursın *nihân* dirsın ki halk bilmez '*ayân*

Haq hod bilür Haq'dan *utan* Haqq'a yarar kıl hizmeti (III/6)

* * *

Haq'dur sözüm key *acıdur* ehl-i riyâyı *acıdur*

Ger kıl kabûl ger *acıdur* şınmaz sözümün kıymeti¹⁵ (III/7)

Şair ilk dokuz beytinde muhatabına veya umuma nasihat ederken aşağıdaki beyitten itibaren merkeze kendini alır:

Ağardı sacum saşalum hayr işe şınmadum elüm

Gönlüme düşmez hıc ölüm cânımda dünya lezzeti (III/10)

¹⁵ Üç defa tekrarlanarak cinas yapılan "acıdur" kelimelerinin ilki "acıdır", ikincisi "acıtır, incitir", üçüncüsü ise "acı dur" (acı-: hayıflanmak) anlamında kullanılmıştır.

İkinci on beyitte haddinden fazla günah işlediğini, nefsi elinde esir olduğunu, boş işlerle vakit geçirdiğini, pek çok kötülükler yaptığını, işinin gücünün isyankârlık, hile, iki yüzlülük olduğunu anlatır. Yirminci beyitten itibaren tekrar okuyucuya veya halka seslenmeye başlayan Süleymân birkaç beyitle “*Bari benim ettiğimi sen etme, vaktin varken ahiret için hazırlığını yap!*” tarzında öğütler verdikten sonra tekrar yaptıklarından pişmanlık duyduğunu belirten beyitlerle şiiri sonlandırır.

Yukarıda değindiğimiz gibi öğütlerini kendi üzerinden verme, başka bir ifadeyle “ta’zîrât” ile karışık bir nasihat yolunu tercih etme, bir tavır olarak *Vesîletü’n-necât*’ta da görülür. Bu bölüm ile *Mevlid*’in nasihat ve tazirat bölümü içerik olarak hemen hemen aynıdır. Farklı olan, kullanılan kelimeler -ki onlarda da benzeşmeler olduğu aşağıda, ilgili bölümde gösterilecektir- ile vezindir.

Yine nasihat tarzındaki dördüncü manzumeye şair, çok sevdiği cinaslı kafiye ile başlar:

Haqq’a ger oldun-ısa gircek **kul**

‘İşk-ı Haqq içre kendözün yavu **kul**¹⁶ (IV/1)

11 beyit tutarındaki bu şiirde de Süleyman Çelebi, yine umuma nasihat eder gibi görünse de son beyitlerden şiirin tamamında muhatabın kendi nefsi olduğu anlaşılmaktadır. Böyle olmakla birlikte, yukarıda temas ettiğimiz gibi asıl amaç halkı, rencide etmeden, tabir caizse çuvaldızını başkasına batırmadan iğneyi kendisine batırarak uyarmaktan başka bir şey değildir. Diğer şiirlerde daha ziyade kötülük, şehvet, iki yüzlülük gibi cismani arzuları terk etmek yolunda öğütler varken bu şiirde nefsin daha üst mertebesine hitap söz konusudur. Daha ilk beyitte beliren bu yaklaşım “vahdet-i vücûd” felsefesinin şiire yansımadır:

Varlığını Haq yolında eyle fidî

Cümle maşûdların Haq’dan bul (VI/7)

Sen senün senligünü mahv eyle

Ol sen istêdügün girü sen ol (VI/8)

¹⁶ “yavu kul-” kaybetmek anlamında bir kalıp fiildir.

Beşinci şiir 9 beyitten müteşekkildir. Bu şiirin teması da nasihat olmakla birlikte burada ikinci ve üçüncü şiirler gibi ta'zîrât ve cismanî arzulardan menetmekten ziyade, geçici dünyanın zevklerine kapılmamak gerektiği, esas olanın bekâ âlemi olduğu üzerinde durulur. Süleyman Çelebi bu şiirde “gönül vermek-vermemek, bekâ-fenâ, şeker-zehir (ağu), gülmek-ağlamak (bükâ), sermaye-ziyan, yok-var” gibi zihninde çarpıştırdığı zıt kelime ve kavramlardan hareketle okurdan doğruyu bulmasını bekler gibidir. “*Dünya birine kalacak olsa, o Mustafa olurdu.*” diyen şair, Allah’tan gayrı her şeyin fani olduğu vurgusuyla şiirini bitirir.

Son şiir, aynı zamanda altı şiirin en kısa olanıdır. 7 beyitlik bu şiir diğer iki şiir gibi aruzun kısa kalıplarından *fe’îlâtün mefâ’ilün fe’îlün* ile söylenmiştir. Bu sonuncu şiirin tasavvufî bakımından en derin, nefis mertebesi bakımından ise en yukarıda olduğunu söylemek mümkündür. Bu manzumede cismani ve nefsanî arzulardan sıyrılmış bir sufi portresi çizilir. Kendini yok ederek Tanrı ile aşına olmak, *likâya* (Tanrı’nın yüzüne) layık olmak ve o likâda daimî bekâyâ erişmek gibi mutasavvıfın nihai durağı olan vahdet-i vücûd anlayışı deniz, sedef ve inci / ten, gönül, can metaforlarıyla anlatılır.

Buradaki şiirlerin tamamını değerlendirecek olursak bir Hz. Peygamber âşığı olarak ilk şiirini onun için yazdığı uzunca bir medhiyeye ayıran Süleyman Çelebi’nin sonraki şiirleri anlamlı bir sıralanmayla dizilmiş intibâi vermektedir. Bu tercih Süleyman Çelebi’nin kendisinin olabileceği gibi şiirleri derleyen ve nüshaya ekleyenlere de ait olabilir. Ancak biz bu nüshanın büyük ihtimalle müellifin elinden çıkma nüshadan kopyalandığı düşüncesinde olduğumuz için sıralamanın da şiirlerini eserinin sonuna ekleyen Süleyman Çelebi tarafından yapıldığına kaniiz. Naatten sonra yukarıda ifade edildiği gibi iki nasihatımız şiir (“yaptıklarını itiraf, bunlardan nedamet duyma ve bunun için tövbe etme” anlamındaki “ta’zîrât” tarzıyla karışık olduğu için nasihatımız diyoruz.) gelmektedir. Bunlarda, Allah’ın yasakladığı hâlde nefsin en aşağı derecesi olan nefs-i emmârenin yaptırdığı bütün kötü fiiller sıralanmakta, bir yandan nedamet getirilirken bir yandan da okuyuculara dönüp kendisi gibi olmamaları öğütlenmektedir. Bu manada nefs-i levvâme katına doğru bir yükseliş de söz konusudur. Dördüncü şiirde

nefsin arzularını terk edip Allah'a yönelme gayretinde olan bir mümin portresi çizilir. Ancak henüz Allah'la dost olma (nedîm-i Hak) yolunda yeterli gayret yoktur (kâhil). Bu "nefs-i mülheme"dir. Beşinci şiir de bu minvaldedir. Altıncı şiir ise deniz, denizin içindeki sedef ve sedefin muhafaza ettiği incinin "bir" olduğu, bütün bir varlığın Tanrı'da (Kibriyâ) birleştiği bir mertebe söz konusudur ki, "bu vakt"i bilen, Mustafa gibi "seçkin, arınmış ve süzölmüş" (mustafâ) olacaktır. Müteşebbihi Mustafa (Hz. Muhammed) olduğuna göre "nefs-i kâmile" söz konusu olmalıdır.

1.2.Şiirlerin Süleyman Çelebi'ye aidiyeti meselesi:

Makaleye konu olan şiirlerin *Vesîletü'n-necât* müellifi Süleyman Çelebi'ye ait olup olmadığı bu çalışma için kuşkusuz birincil önemde bir konudur. Bu şiirlerin "Süleyman" adlı veya mahlaslı başka birine de ait olabileceği şüphesi elbette akla gelebilir. Aşağıda sunacağımız delillerin, şiirlerin Süleyman Çelebi'ye aidiyeti hususunda duyulabilecek kuşkuları izale edeceğini ümit ediyoruz:

1. Şiirler, şu ana kadar tespit edilmemiş, başka bir ifadeyle literatüre girmemiş, *Mevlid* üzerine yapılan yayınlarda varlığından haberdar olunmadığı anlaşılan çok eski bir *Vesîletü'n-necât* nüshasında, *Mevlid* metninin hemen arkasında yer almaktadır. Nüshanın *Mevlid*'in yazılışından çok kısa bir süre sonra istinsah edildiğine dair kanaatimiz ve buna dair delillerimiz yazmanın tanıtıldığı bölümde ayrıntılı olarak aktarılmıştı. Burada şu kadarını söyleyelim ki, Süleyman Çelebi'nin belki sağlığında çoğaltılan bu nüshanın *Vesîletü'n-necât*'ın en eski nüshası olarak bilinen, H 916/ M 1510-11 tarihli Ayasofya 3485 nüshasından muhtemelen 80-90 yıl, hemen bütün yayınlarda en muteber nüsha olarak gösterilen H 10-20 Zilhicce 967/M Eylül 1560 tarihli Fatih 5430 nüshasından ise bir asırdan daha fazla bir zaman önce istinsah edildiği söylenebilir. Dolayısıyla hem bu vasıfta bir *Mevlid* nüshasında ve hemen *Vesîletü'n-necât* metninin akabinde, arada başka hiçbir metin olmaksızın ve aynı kalemle bu şiirlerin yazılması önemli bir işaret.

2. *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'de lâ-dinî tarzda yazılmış iki gazelin sahibi Süleymân (Canpolat 1995: 35-36) dışında, bu dönemde (XIV-XV. yüzyıllar) yaşamış "Süleymân" adlı, daha doğrusu "Süleymân" adıyla

tapşırın¹⁷ bir şair bilinmemektedir. *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'de şiirleri bulunan Süleyman'ın *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'in tertip edildiği H 840/M 1436-37 yılında hayatta olmadığı, ikinci şiirin başlığındaki “*ve eyzan lehû gufira lehû*” ibaresinden anlaşılmaktadır. Süleyman Çelebi'nin böyle şiirler de yazıp yazmadığını bilmiyoruz. Ancak bu Süleyman'ın, Süleyman Çelebi'nin muasırı ve adı kaynaklara geçmemiş başka bir şair olduğunu tahmin ediyoruz.

3. Şiirler *Vesîletü'n-necât*'ın üslubu ve diliyle çok benzeşmektedir. Buradaki altı şiirin biri Hz. Muhammed için yazılmış bir medhiye (naat), dördü nasihat içeriklidir. Altıncı şiir ise tasavvufi bir manzumedir. Şair bunların bir kısmında halka seslenirken bazılarında da öğüdü kendisine vermektedir. Bu öğütçü tavrı *Mevlid*'de de bariz bir şekilde kendisini gösterir. O, eserinde 64 beyti ta'zîrât (kusurlarını itiraf ederek özür dileme) ve münâcât (Allah'a bu kusurlarından dolayı affedilmek için yakarış), 51 beyti de (taat ve ibadetlerinde sağlam olmaları, günahattan kaçınmaları vb. hususlarda) doğrudan doğruya halka nasihat olmak üzere 115 beyit gibi yüksek bir sayıdaki beyitle kendi kusur ve günahları için özür diler, Allah'a yakarır ve insanlara Allah ve Resulü yolundan şaşmamalarına dair nasihat eder ki, buradaki beş şiir de tavrı olarak tamamen bu minval üzeredir.

4. Muhteva dışında, söyleyiş bakımından da bu şiirlerin Süleyman Çelebi'den sadır olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerin en uzun olan 29 beyitlik nasihatname ile *Mevlid*'deki nasihat içeren bölümdeki benzerlikler, aşağıdaki tabloda görüleceği gibi bu manzumelerin aynı kalemin eseri olduğuna şüphe bırakmayacak kadar bedihidir:

VESÎLETÜ'N-NECÂT	ŞİİRLER
Nâzenîn 'ömri kâmu virdüm yilë Nefsüm ârzûlarına yilë yilë (501)	Her fırsatı virdün yilë nefis yolına yilë yilë Günden güne yıldan yıla arttı günâhuñ sıkleti (III/27)

¹⁷ “Mahlas” demekten imtina ettiğimiz için özellikle “tapşıрма” tabirini kullanıyoruz. Çünkü “Süleyman” mahlas değil addır. Süleyman Çelebi'nin mahlas yerine kendi adını kullanması gayet tabiidir. Zira Kuruluş Dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde mahlas geleneği henüz tam yerleşmemişti ve şairlerin çoğu mahlas kullanmayıp mahlas söyleyecek yerde asıl adlarını kullanarak tapşıyorlardı. Nitekim en eski nazire mecmualarından *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'in şair kadrosuna göz atıldığında özellikle XIV. yüzyıl şairleri arasında bu durumun baskın olduğu görülecektir.

Saç saķal aĝardı g��nl��m ��ab��kara ��ılmadum bir i� ki ��aram aĝara (503)	Aĝardı sacum sa�alum ��ayr i�e ��unmadum el��m G��nl��me d���mez h��c ��l��m c��numda d��nya lezzeti (III/10)
B��nem ol y��zi ��ara v�� ‘���i ��ul Bencil��yin ‘���i ��ul gelmi� deĝ��l (504)	Bencileyin yazu�lu ��ul hic d��nyey�� gelmi� deĝ��l G��nl��m ��olu k��r �� fu��l nef���mde yok d��n ��ayreti (III/18)
H��c nefes olmaya ‘i����n itmed��m Hem da�ı bir ��oĝru yola gitmed��m (505)	Nefs dilegin terk itmed��m ‘u��b��-y-i���n berk itmed��m Bir ��oĝru yola gitmed��m t�� g��rine dost ��al ‘ati (III/17)
Her nefesd�� i�led��m ben bir g��n��h Bir g��n��h-���n ��ılmadum h��c bir g��n ��h (506)	��adden a�a ��ıldum g��n��h hem ��ılmadum hic bir g��n ��h ‘��mr��m ��amu old�� teb��h terk itmed��m hic ��illeti (III/12)
Hem yazu�klaruma saĝi� yok-durur C��mle i�l��r��mde ��aĝ i� yok-durur (507)	‘i����numa y���dur saĝi� gelmi� deĝ��l benden saĝ i� ����m budur her yaz u ��� kim artururvan ��ı�veti (III/13)
Zer�� u tezv��r �� riy��dur her i���m Gice v�� g��nd��z mes��vid��r a��m (508)	Fı�� u fes��d c��mle i���m d��yim mes��vid��r a��m H��c yire ��arc old�� ya��m ‘��mr��n d��kendi m��ddeti (III/14)
H��c bir g��n ��l��m��mi ��anmadum Fı�� u ‘i����n i�ley��p u�anmadum (511)	H��c ��l��m��n�� ��anmadu�n ��err i�ley��p u�anmadu�n Bir v���t-ıla uyanmadu�n t�� kim ��alaydu�n tevbeti (III/28)

5. Süleyman   elebi’nin şiir sanatındaki en bariz özelliklerinden biri hatta birincisi cinasa olan d     n  l  ĝ  d  r. *Vesiletü’n-nec  t*’ta sadece “cin  s-ı t  m” şeklinde yapılan cinaslı kafiyelerin sayısı 35 civarındadır. Buradaki şiirlerde de cinasa başvurulmuştur. Gazel ve kaside nazım şekli cinaslı kafiye için -matla beyitleri- dışında uygun deĝ  lse de musammat kaside tarzında yazılan     nc   manzumenin 12, 13 ve 26. beyitlerinde cinaslı kafiye yapılmıştır.

6. Süleyman   elebi, bazılarının ileri s  rd  ĝ   veya zannettiĝ   gibi sadece sehl-i mümteni ile temayüz etmiş bir şair deĝ  l; gayet güçlü, devrinin de epey önünde bir sanat  ardır. Buradaki altı şiiri de bunu teyit eder mahiyettedir. *Mevlid*’inden aruz ve kafiye gibi şiir tekniĝinin iki esasına ne denli h  kim olduĝunu bildiĝimiz Süleyman   elebi bu şiirlerinde de aruzu neredeyse kusursuz denecek tarzda kullanmasının

yanı sıra dört farklı kalıpla vezin çeşitliliğini sağlamayı da bilmıştır. Esasen bu dönemde (XIV. yy)¹⁸ dinî, tasavvufî ve ahlakî eser veren, didaktik yahut başka bir deyişle mesajı olan şiirler kaleme alan şairlerin vezin tercihi umumiyetle aruzun başta *Mevlid* vezni olmak üzere basit birkaç kalıbı iken Süleyman Çelebi'nin farklı kalıplarda da rahatlıkla kalem oynatabilmesi şairlik hususunda iddia sahibi oluşunun bir tezahürü olarak da görülmelidir. *Mevlid*'in "Özr-i Kitâb" bölümünde;

Şâ'iri gibi bunun eksügi çok
Olmaya bir beyti kim eksügi yok (41)

diyerek kendisini her ne kadar "eksügi çok bir şair" olarak nitelese de "şair" lafzını anması dahi örtülü bir iddia sayılır. Zira aynı dönemde dinî-tasavvufî eser veren şair yahut nâzımların çoğu şairlik iddiasından uzaktırlar ve kendilerini "şair" olarak nitelemekten imtina ederler.

7. Nihayet, bir şiir mecmuası olmayan ve içinde sadece *Vesiletü'n-necât*'ın bulunduğu bir yazmanın sonunda **Süleyman** mahlaslı birinin şiirlerinin yer alması bile -yukarıdan beri sayageldiğimiz gerekçelerin hiçbirisi olmasa bile- şiirlerin ona aidiyetine dair başlı başına işaret kabul edilmelidir.

¹⁸ Süleyman Çelebi her ne kadar eserini XV. yüzyılda vermiş olsa da gerek *Mevlid*'deki; "Ömrümüñ kadrini hergiz bilmedüm / Şimdi bildüm ille 'ömri bulmadum" (502) ve "Saç şakal ağardı gönlüm kabkara / Kılmadum bir iş ki kıram ağara" (553) beyitleri gerekse buradaki şiirlerde yer alan "Gönlünüñ kırasın ağardımaduñ / Gerçi oldı saçuñ şakaluñ aq" ve "Ağardı sacum şakalum hayr işe şunmadum elüm / Gönlüme düşmez hıc ölüm cânımda dünya lezzeti" gibi beyitler, şairin *Mevlid*'i ve anlaşıldığına göre *Mevlid*'e yakın bir zamanda yazdığı bu manzumelerini kaleme aldığı anda en azından "kemâl" çağında olduğunu işaret etmektedir. Hâliyle 825/1421-22 (?) yılında vefat ettiği düşünülen Süleyman Çelebi'nin ömrünün büyük kısmını XIV. asırda idrak ettiği anlaşılmaktadır. İnsanın saç ve sakalı genç yaşta da ağarabilir elbette. Ancak şairin bunu şiirlerinde ısrarla "yaşlılık emaresi" olarak zikretmesi, en azından belli bir yaşta olmasını gerektirir. Bu sebeple, öteden beri tartışıl原因en onun *Mevlid*'i kaleme aldığı anda kaç yaşında olduğu meselesine bu şiirlerle biz de katkıda bulunmuş olalım. Bize göre Çelebi, bu şiirleri veya *Mevlid*'i yazdığı tarihlerde kâmil bir yaşta, mesela 60-70 yaşları civarında olsa gerektir.

Sonuç

Anadolu’da Türk dilinin kurucu metinlerinden olan *Vesiletü’n-necât*, yazıldığı tarihten itibaren tesirini ve şöhretini giderek arttırmasına, beraberinde “*mevlid çığır*” denilebilecek bir akımı başlatmasına rağmen müellif nüshası ortada olmayan, hatta telif tarihine yakın bir nüshası tespit edilemeyen en önemli Türkçe eserlerden biridir. H 812/M 1409 tarihinde telif edilen *Vesiletü’n-necât*’ın bugüne kadar bilinen en eski nüshası bu tarihten aşağı yukarı bir asır sonrasında, H 916/M 1510-11 tarihinde istinsah edilen ve “Ayasofya nüshası” olarak bilinen yazmadır. *Mevlid* gibi mühim bir eserin sahibi olmasına karşın Süleyman Çelebi’nin başka eserlerinin varlığı da karanlıkta kalan hususlardandır.

Bu çalışmada *Mevlid*’in en eski yazması olduğu düşünülen ve bugüne kadar ilmî çalışmalarda varlığından bahsedilmeyen “Michigan Üniversitesi Kütüphanesi nüshası” tanıtılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihî kayıtlı olmayan yazmanın XV. yüzyılın başlarında, istinsah edildiği yazı, kâğıt, tezyinat ve imla hususiyetlerinden yola çıkılarak delilleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Bu nüsha ile birlikte eserin tam adının “*Kitâbu Vesileti’n-necât fî Mevlidi Eşrefi’l-mevcûdât*” olduğu da aydınlığa kavuşmuştur. Nüshanın önemli bir diğer tarafı ise sonraki nüshalarda tedricen çıkarıldığı anlaşılan Arapça mensur-manzum bölümleri eksiksiz ihtiva eden tek yazma olmasıdır.

Michigan nüshasının bir diğer ehemmiyetli tarafı ise nihayetinde Süleyman Çelebi’nin bazı şiirlerini ihtiva etmesidir. Bu yazmanın delaletiyle Çelebi’nin *Mevlid* dışındaki şiirlerine de ilk defa ulaşılmıştır. Sayısı altı olan bu şiirlerin tamamı gazel/kaside tarzında kafiyeleşmiştir. Bu manzumeler Kuruluş Dönemi mensubu olmasına rağmen Süleyman Çelebi’nin ne denli başarılı bir şair olduğunu gösteren müstesna örneklerdir. *Mevlid*’in dili ve üslubuyla benzerlik arz eden şiirlerin ilki Hz. Peygamber için yazılmış bir medhiye (naat), sonraki dördü ise nasihat içeriklidir. Altıncı ve son şiir ise tasavvufi bir manzumedir.

Michigan Üniversitesi Kütüphanesi nüshasında olduğu gibi, yurt içindeki ve yurt dışındaki yazma eser kütüphaneleri sahip oldukları hazineleri sanal ortamda kullanıcıların erişimine açtıkça Türk dili ve

edebiyatına ait karanlıkta kalmış pek çok noktanın aydınlanacağı, önemli eserlerin ve yazmalarının gün yüzüne çıkacağı muhakkaktır.

III. SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN ŞİİRLERİ

54^b₁₉
(108)

MEDH-İ MUŞTAFÂ 'ALEYHİ'Ş-ŞALÂTU VE'S-SELÂM

I

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- İy risâlet çarhı üzre mäh-ı tábân Muştafâ
İy şerî'at 'arşı üzre şâh u sulţân Muştafâ

Hil'at-i levlâk²⁰ gibi tâc-ı le-'amruk²¹ urman
Kâbe kavseyn²² menzili menşûr-ı Qur'ân Muştafâ

Farkı üzre gökleriñ seyrân u cevânlar kılup
Hakķ'a iren Hakķ'ı gören Hakķ'a mihmân Muştafâ

Dürr-i deryâ-yı hakîkat dürr-i burc-ı hüda
Ravza-i rıdvânda hem serv-i hırâmân Muştafâ

- 5- Tûtî-i şekkersitân-ı rahmet-i fazl-ı İlâh
Bülbül-i gülzâr-ı Hak Hak'dan bize ihsân Muştafâ

¹⁹ Nüsha tavsifi kısmında belirtildiği gibi yazmanın her bir sahifesine kütüphane görevlileri tarafından numara verilmiştir. Varak numaralarına göre nüsha tarafımızca yeniden numaralandırılmış, buna rağmen kütüphane tarafından verilen sayfa numaralarının transkripsiyonlu metne eklenmesinde fayda görülmüştür.

²⁰ "لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ / *Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.*" anlamına gelen ve kutsi hadis olduğu rivayet edilen sözden kısmi iktibastır.

²¹ "لَعَنُوكَ اِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ / (Resûlüm!) *Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.*" Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/72.

²² "فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى / Onunla arasındaki mesafe, *iki yay kadar* yahut daha az kaldı." Kur'an-ı Kerim, Necm, 53/9.

Ṭāvus-ı bāğ-ı ḥarem dürrāc-ı mi' rāc-ı şafā
Murğ-ı rāğ-ı ictibā vü zıll-ı Sübhān Muştafā

Enbiyā vü evliyāya server ü sālār olan
Mü' mine imān u dīn ü nūr-ı imān Muştafā

Ḥaḳ te'ālānuñ ḥabībi vü şefī' ü'l-müznibīn
Bī-gümān ḥaḳ-ı cihāna cān-ı cānān Muştafā

55_a
(109)

Cümle başlar tācı diller zikri cānlar ḥasreti
Her göñüller fikri vü insān-ı insān Muştafā

10- Bu ḳamu mücrimler ü 'āşiler ü fācirlerē
Raḥmet-i Raḥmān olan u luṭf-ı Yezdān Muştafā

Yatmayup uyımayup Ḥaḳ kullığında rūz u şeb
Armayup uşanmayup 'ışḳ-ıla duran Muştafā

Luṭf [u] iḥsān u keremle ḳul ḳılan düşmenlerin
'İlm ü ḥilm ü ḥulḳ u cūda ma' den ü kān Muştafā

Özine yavuz şananlara çok eylükler iden
Düşmenine sözi ṭatlu yūzi ḥandān Muştafā

Ata ana terk idüp Ḥaḳ'dan dilēyen ümmetin
Ümmetinüñ yolına nefsini ḳoyan Muştafā

15- Muştafā 'ışḳı **Süleymān**'ı kılupdur şöyle kim
Ḥaşr olunca diyiserdür bu **Süleymān** Muştafā

II

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

55_b
(110)

1- İy özi ḡaflet içre müstaḡraḳ
Gözlerüñ ac ü ḥālünñ bir baḳ

Gör neyē mübtelā durur cānuñ
Āḥiret-çün ye eyledüñ mi yaraḳ

Nāzenīn 'ömri eyledüñ zāyi'
Olmaduñ Hâk yolında hergiz sak

Gönlüñüñ qarasın ağardımaduñ
Gerçi oldı saçuñ sahaluñ aq

5- Âhîret işi içre ğāfil ü gūl
Dünye işinde kılı kılursın şak²³

Şerr iş içre tozuña yitmez kuş
Hayr işe şayrusın ya hoz aqsak

Yā nicē hālķı şayd kılmağ-ıçün
Kurasın zerķ-ıla riyādan faķ

Tangrı'ya dön ü Tangrı emrini dut
Cānuñı hırşuñ odına tap yak

Ne olısar cevābuñ anda yarın
Ne getürdüñ diyüp şorar-ısa Hâk

56_a 10- Bir cevāb bulmayup olup hayrān
(111) Kırıya ağzuñ içre dil ü tamaķ

Añğıl ol vaķtı kim hacāletden
Olasın Hâk katında hōr u hālāk

Hasret odına dutısup yanasın
Utanup olasın [çü] ğarķ-ı 'arak

Tevbe ėliyle rahmeti kapusın
Şimdi ėlüñ ire-dururken kaķ

Yohsa şöñra hıķ aşşı kılmayısar
Biñ taş-ıla başuñı dōg taķ taķ

15- Uşlular vaķt-ıla yarağın ider
Vaķtı zāyi' kılur müdām aħmak

²³ Bu beyit araya sonradan aynı kalemle fakat daha küçük kıt'ada eklenmiştir.

Bu **Süleymān** gibi uyup nefse
Boynuña ğaflet ipini tap tak

Fik(i)r id ol *sā*‘ati gür içre
Çüriyüp gözlerüñ tola toprak

III

müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün

56_b
(112)

1-

İy ‘ākılam diyen kişi fevt itme zinhār furşatı
Bunda tamām it her işi var anda bul her devleti

Şimdi elüñ irër-iken hem gözlerüñ görër-iken
‘Ömrüñ senüñle yār-iken cehd it Hāk’a bul kırbeti

Dünyā içüñe tolmasun şeytān saña yol bulmasın
Zinhār saķın kim olmasun göñlüñ benüm gibi katı

Nefsüñ hevāsını koğıl şeytān sözine uymağıl
Hem dünyeden ëlüñ yuğıl Hākķ-ıla dutğıl ülfeti

57_a
(113)

5-

Zerķ-ıla halkı aldama zerķumı bilmezler dimë
Dinüñ şatup dāyim yimë terk eylegil bu şan‘atı

Her iş ki kılursın nihān dirsın ki halk bilmez ‘ayān
Hāk ħod bilür Hāk’dan utan Hākķ’a yarar kıl ħizmeti

Hāk’dur sözüm key acıdur ehl-i riyāyı acıdur
Ger kıl kab’ul ger acıdur şınmaz sözümün kıymeti

Luţf it naşihat kıl kab’ul nefsüñi қо Hākķ’a kul ol
Her ne buyurdı-sa res’ul dut kim olasın ümmeti

Ben kim naşihat dutmadum halk içre yavuzdur adum
Hākķ emrini elden kodum terk eyledüm her sünneti

57_b
(114)

10-

Ağardı sacum saķalum ħayr işe şınmadum elüm
Göñlüme düşmez ħic ölüm cānumda dünya lezzeti

Kalmadı sacum қарası hıc gitmedi göñlüm pası
Tangrı te'ālāya 'āşī oldum қomadum şehveti

Hadden aşı kıldum günāh hem kılmadum hıc bir gün āh
'Ömrüm қamu oldu tebāh terk itmedüm hıc zilleti

'İşyānuma yokdur sağış gelmiş degül benden sağ iş
Hālüm budur her yaz u kış kim artururvan şıqveti

58_a
(115)

Fışk u fesād cümle işüm dāyim mesāvīdür aşum
Hıc yire harc oldu yaşum 'ömrüñ dükendi müddeti

15- Cümle işüm zerķ u riyā zışt fi'lümi hōd kim şaya
Lāyık ola mı Tangrı'ya hıc böyle olan sireti

Zerķ-ıla kıluram namāz şerrüm iñen çok hayrum az
Bilür-iken ol bī-niyāz Hāķķ'a kıluram hıleti

Nefs dilegin terk itmedüm 'uķbā-y-içün berk itmedüm
Bir toғru yola gitmedüm tā görine dost tal'ati

Bencileyin yazuklu қul hıc dünyeyē gelmiş degül
Göñlüm tolu kīr ü fuđul nefsümde yok dīn ğayreti

58_b
(116)

Ol hāl ki bende gizlü var ger biri olsa āşikār
Eylēyelerdi sengsār hıc vermeyüben mühleti

20- Ben bir za'if bī-çāreyem hāzretde yüzi қarayam
Allāh'a nice yarayam yüzüm қара vü hem қatı

Siz kendü hālüñüz koñuz ben miskīn-içün ağlañuz
Bulmayalar benden yavuz istēseler her milleti

Fikrüm yavuz çirkīn özüm yañlış yalan ekşer sözüm
Līkin yirē urup yüzüm Hāķ'dan umaram rahmeti

59_a
(117)

Ben kılduğum sen işlemě vay neycün işlědüm dimě²⁴
Şoñra peşimānlar yimě evvelden eyle fikreti

Vaḳti var-iken zīnhār eyle yarağufı i yār
Hūriler-ile şāhvār sür cennet içre ‘işreti

25-

Her kim kıla bunda²⁵ yarağ ḥazretde yüzi ola aḳ
Sultān olup binüp burāğ kıla teferrüc cenneti

Gel iy **Süleymān**-ı fakīr bu²⁶ pendı sen nefsiñe vir
Gözüñi ac ‘aḳluñı dir fevt itme zinhār furşatı

Her furşatı virdüñ yilě nefis yolına yilě yilě
Günden güne yıldan yıla artdı günāhuñ sıḳleti

59_b
(118)

Hic ölümüñi şanmaduñ şerr işleyüp uşanmaduñ
Bir vaḳt-ıla uyanmaduñ tā kim kılayduñ tevbeti

Vaḳt oldı döngil Tangrı’ya nice nice zerḳ²⁷ u riyā
Muḥliş²⁸ olan zerḳı ḳoya irmedin ölüm nevbeti

IV

fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

1-

Ḥaḳḳ’a ger oldun-ısa gircek ḳul
‘Işḳ-ı Ḥaḳḳ içre kendözüñ yavu ḳul

Nefsüñ ārzūların[ı] terk ḳıluḫ
Cān-ıla ‘ışḳ-ı Ḥaḳḳ’ı eyle ḳabūl

²⁴ Bu sayfayı takip eden kısım, nüshanın sonuna kadar farklı bir kalemden çıkmış görünmektedir.

²⁵ bunda: bende, nüsha.

²⁶ bu: pu, nüsha.

²⁷ zerḳ: rızḳ, nüsha.

²⁸ muḥliş: muḥliş, nüsha.

Ḥaḳḳ'a ṭab Ḥaḳḳ'ı dut [u] Ḥaḳḳ'a ulaş
Ki ḳabûl ide sēni Ḥaḳḳ u²⁹ Resûl

Ḳalbüñi ğayr-ı Ḥaḳ'dan it ḥālī³⁰
Tā ki Ḥaḳ ḳalbüñe³¹ ḳıla nüzûl

60a 5- Fazl-ı Ḥaḳḳ ister-iseñ iy dervîş
(119) Hîç dimāġuñda ḳoma kibri³² ḳabûl

Varlıġıñ Ḥaḳ yolında eyle fidī
Cümle maḳşûdlaruñ Ḥaḳ'dan bul

Varlıġı yoġlıġ-ıla buldı bulan
Hem Ḥaḳ'a yoġluluk içre varur yol

Sen senüñ senligüñi maḥv eylë
Ol sen istëdügüñ girü sen ol

Nedīm-i Ḥaḳḳ işinde kâhilsin
Nefsüñ işinde sâ'isin 'acûl

10- Nefs-icün nice biñler itdüñ ḥarc
Virmedüñ hîc Ḥaḳḳ-icün bir pûl

İy Süleymān naşihatüñ sen dut
Ḥaḳḳ'a ger olduñ-ısa gircek ḳul

V

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün

1- Göñil virme cihāna bī-vefâdur
Göñül viren aña 'ayn-ı ḥaṭâdur

²⁹ "Ḥaḳḳ u" ibaresi nüshada "Ḥaḳḳ-ı" da okunacak şekilde harekelenmiştir.

³⁰ ḥālī: ḥālī, nüsha.

³¹ ḳalbüñe: ḳalbüñi, nüsha.

³² kibri: kibr ü nüsha.

60_b
(120)

Baňa cān gözi-y-ile aňlayu baķ
Fenādur bu fenā şanma beķādur

Beķāsı varımıssa ĥod cihānda
Ķalaydı bāķī ol-kim Muşţafā’dur

Bunuñ hergiz beķāsın bilmediler
Şular kim enbiyā vü evliyādur

5- Bunuñ şekkerleri ağudan acı
Bunuñ gülmekleri cümle bükādur

Ķamu ser-māyeyi virdi ziyāna
Kişi kim dünya-y-ıla āşnādur

Zehī mağbūn degil midür şu kimse
Ki dāyim dünya-y-ıla mübtelādur

Cihānuñ çün beķāsı yok **Süleymān**
Anı koyup Ħaķ’a dönmeķ revādur

Bilün kim bāķī [vü] pâyende olan
Bizi yokdan var iden ol Ħudā’dur

VI

fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

61_a
(121)

1- Her kim ol kendüden³³ fenā olısar
Ħaķ beķā ile āşinā olısar

Kendüden ṭalib olmayınca fenā
‘Aynu’l-ķulūbı ol nicē olısar³⁴

Çün fenā içre ol [durur] fānī
Andan ol lāyık-ı liķā olısar

³³ “kendüdün” okunacak şekilde harekelenmiştir.

³⁴ Mısranın vezni kusurludur.

Hem liqâda çü maḥv-ı küllî bula
Bil yakîn dāyimü'l-beḳā olısar

5- Çünkü bir ola gevher ü³⁵ şadeḳi
Her biri³⁶ baḥr-i bā-şafā olısar

Teni dil ola vü³⁷ dili ḳamu cān
Varlığı mihr-i Kibriyā olısar

Kim Süleymān bilürse bu vaḳti
Muştafā gibi muştafā olısar

Kaynakça

- Ali Emîrî (1335). "Kıbleli-zâde Fuad Beg'in (Süleymân Fakîh ve Mevlid-i Şerîf) Makâlesine Cevâb", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, C.1, S. 11 (31 Kânunusani 1335), s. 197-205.
- ATEŞ, Ahmed (1954). *Süleyman Çelebi Vesiletü'n-necat – Mevlid*. Ankara: TDK Yayınları.
- CANPOLAT, Mustafa (1995). *Ömer bin Mezîd – Mecmû'atü'n-nezâir*. Ankara: TDK Yayınları.
- İbrâhîm Necmî (1926). *Târîh-i Edebiyât Dersleri -Birinci Cild- Eski Edebiyâtımızın Târîhine Serî' Bir Nazar*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- İSEN, Mustafa (1994). *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*. Ankara: AKM Yayınları.
- Süleyman Çelebi (yz.). *Vesiletü'n-necât*. Nuruosmaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu. 3902.
- Süleyman Çelebi (yz.). *Vesiletü'n-necât*. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu. 5430.
- Süleyman Çelebi (yz.). *Vesiletü'n-necât*. University of Michigan, Special Collections Research Center), *Isl. Ms. 412*

³⁵ gevher ü: gevher-i, nüsha.

³⁶ Her biri: Her birisi, nüsha.

³⁷ vü: ve, nüsha.

TATCI, Mustafa (2021). *Yunus Emre Divan-ı İlahiyat, Risâletü'n-nushiyye, Âşık Yûnus*. C. 2, İstanbul: H Yayınları.

URALER, Aynur (2008). "Safiyye bint Abdulmuttalib". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 35, 475-475.